

Shirin Neshat'ın Yapıtları Üzerinden Bir Sergi Kritiği

An Exhibition Critique on the Works of Shirin Neshat

Hanife NERİS YÜKSEL¹
Sezer CİHANER KESER²

¹Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü, Antalya, Türkiye

²Van Yüzücü Yıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü, Antalya, Türkiye

ÖZ

Shirin Neshat, toplumsal cinsiyet, inanç, sosyal adalet ve insan hakları konularını araştıran pek çok sanatçı için önemli bir yer tutar. Shirin Neshad'ın Batı ve Ortadoğu kadınlarını birbirine yakınlaştıran çağdaş temsillerle İranlı kadınları konu alan serileri cesur ve gelişen bir ara yüze işaret ettiği savunulmaktadır. Sanatçının "Allah'ın Kadınları" fotoğraf serisiyle başlayan serüveni, İran'daki kadınların hayatına hem içeriden hem de dışarıdan bakıldığında durumun kendisi ve sanatı için nasıl bir ilham kaynağına dönüştüğü görülmektedir. Bu çalışmanın amacı Neshat'ın İran Amerika diasporasındaki serüveni sonucunda ortaya çıkan sanatsal çalışmalarının, "Güneşe Yeniden Selam Vereceğim" başlıklı retrospektif sergisi üzerinden ve bir sergi kritiği yapmaktır. Araştırmada sanatçının, "I Will Greet the Sun Again" sergisinde yer alan "Women of Allah," "Turbulent," "Rapture," "Fervor" ve "Passage" eserleri ile "The Book of Kings," "The Home of My Eyes" ile "Land of Dreams" isimli fotoğraf dizileri ve videolarını kapsayan yapıtlarına yer verilmiştir. Bu araştırma makalesinde, Shirin Neshat'ın "Güneşe Yeniden Selam Vereceğim" sergisi üzerinden işlerinin analizi yapılmıştır. Çalışmada sanatçının yaratım ve sergileme pratiğinden hareketle niteliksel ve niceliksel bir irdelemeye gidilmiştir. Sanatçının eserlerinde varlık bulan kavramsal arka plan bilgileri ve anlatı biçimleri dikkate alınarak sanatsal yaklaşımı ve üslubu göstergelere dayalı olarak irdelenerek mevcut durum değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Shirin Neshat, enstalasyon, video, kültür

ABSTRACT

Shirin Neshat occupies an important place among many artists exploring issues of gender, faith, social justice, and human rights. It has been argued that Shirin Neshad's series of contemporary representations of Iranian women point to a bold and evolving interface that brings Western and Middle Eastern women closer together. The artist's adventure, which began with the "Women of Allah" photography series, shows how the situation has turned into a source of inspiration for her and her art when the life of women in Iran is viewed from both inside and outside. The aim of this study is to make an exhibition critique of Neshat's artistic works that emerged as a result of her adventure in the Iranian American diaspora through her retrospective exhibition titled "I Will Salute the Sun Again." In the research, the artist's works including "Women of Allah," "Turbulent," "Rapture," "Fervour," and "Passage," as well as her photo series and videos titled "The Book of Kings," "The Home of My Eyes," and "Land of Dreams" in the exhibition "I Will Greet the Sun Again" are included. In this research article, Shirin Neshat's works have been analyzed through the exhibition "I Will Salute the Sun Again." In the study, a qualitative and quantitative analysis was made based on the artist's creation and exhibition practice. Taking into account the conceptual background information and narrative forms that exist in the artist's works, her artistic approach and style are analyzed based on indicators and the current situation is evaluated.

Keywords: Culture, installation, Shirin Neshat, video

Giriş

Shirin Neshat'ın çalışmalarına bakıldığında İran'daki Yeşil Hareket ve Mısır'daki Arap Baharı da dahil olmak üzere yaşanan olaylar içerisinde yer alan kadın ve erkekler için görüntü ve seslerin bir araya getirilip imgeler aracılığı ile betimlenerek sembolik dünyalar inşa edildiği anlaşılmaktadır. İranlı kadın sanatçının, adını şair Forugh Farrokhzad'ın (1934-1967) bir şiirinden alan "I Will Greet the Sun Again

Geliş Tarihi/Received: 11.04.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 17.02.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 30.03.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Hanife NERİS YÜKSEL

E-mail: hanifyuksel@gmail.com

Cite this article as: Neris Yüksel, H., & Cihaner Keser, S. (2023). An exhibition critique on the works of Shirin Neshat. *Art and Interpretation*, 41(1), 59-70.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

-Güneşe Yeniden Selam Vereceğim” retrospektif sergisi, sanatçının Women of Allah, Rapture, Turbulent, Fervor ve Passage daha önce yaptığı ve sunumunu gerçekleştirdiği çalışmaları ile The Book of Kings, The Home of My Eyes ve Land of Dreams, fotoğraf dizilerini ve videoyu kapsamaktadır.

Sanatçının “Allah’ın Kadınları” fotoğraf serisiyle başlayan serüveni, İran’daki kadınların hayatına hem içeriden hem de dışarıdan bakıldığı durumda durumun kendisi ve sanatı için nasıl bir ilham kaynağına dönüştüğü görülmektedir. Bu çalışmada Neshat’ın İran Amerika diasporasındaki serüveni sonucunda ortaya çıkan sanatsal çalışmaları, “Güneşe Yeniden Selam Vereceğim” başlıklı retrospektif sergisi üzerinden incelenmiştir. Sergide izleyici ile buluşturulan yapıtlar, İran İslam Devrimi ile ilgili sanatçının gözü ve algısı üzerinden “eski”- “yeni” olarak cinsiyet kavramı, siyasi sınırlar ve aidiyetlik gibi konuların metaforik bir anlatım biçimiyle sunumunu kapsamaktadır. Eserlerde geçmiş ve gelecek ekseninde tarih ve edebiyat ile sözcüklerin imgelerle bütünleşmesi sonucunda izleyicinin anlama ve kavrama üzerine bir yolculuğa çıkarıldığı görülmektedir.

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman analizine uygun yapılmıştır. Bu doğrultuda doküman analizi; araştırılan konuyla ilgili dokümanların bilimsel esaslara uygun olarak detaylanması anlamına gelmektedir (Kıral, 2020, ss. 170–189). Bundan ötürü araştırılması amaçlanan gerçek ve olgular ile ilgili bilgi içeren yazılı malzemeler, resimler ve geçmiş hakkında bize bilinmeyeni sunan kaynaklardır (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 187). Araştırmanın genelinde sanatçıya ait dokümanlar kişisel web sayfası, galeride yer alan sergiye ait dokümanlar ve internet haber siteleri referans alınmış, görsel arşivlerinden faydalanılmıştır.

Araştırmanın inceleme alanı oluşturan sanatçının sergisi, dünyada değişen konjonktür ve rejimler sonrasında yapılan eserleri üzerinden analiz edilmiştir. Kronolojik sıralama gözetilerek yapılan araştırmada elde edilen veriler iki tema altında toplanıp, sunulmuştur. Buna göre ilk tema olarak ele alınan kadın kavramına müdahaleler ve sanatçının konuya yaklaşımı betimsel olarak aktarılmıştır. İkinci temada ise İran, Ortadoğu’da ve Arap Baharını kapsayan coğrafyalarda müdahale edilen rejimler ile oluşturulmaya çalışılan yeni algı yöntemine yer verilmiştir. Sanatçı ilk dönem yapıtlarında kendi toplumu olan İran’ın sorunlarını, özellikle de kadınların konumunu araştırırken son dönem yapıtlarında yine kendi kültürü ve kimliği üzerinden Amerika coğrafyasındaki diasporayı ve öteki insana bakış aktarmaktadır. Araştırmada Neshat’ın İran Amerika diasporasındaki serüveni sonucunda ortaya çıkan sanatsal çalışmalarının, “Güneşe Yeniden Selam Vereceğim” başlıklı retrospektif sergisi üzerinden ve bir sergi kritiği yapılmıştır.

Shirin Neshat’ın Sanatçı Kimliği

Shirin Neshat’ın sanatsal serüveninin başlangıcı 1975’te, Berkeley’deki California Üniversitesi’nde okumak için on yedi yaşındayken İran’dan ayrılmasına dayanır. Sanatçı İran’dan ayrıldığı dönemlere denk gelen İran İslam Devrimi (1978–1979) ve İran-İrak savaşından (1980–1988) sonra bu ülkede kalmaya karar verir (MacDonald, 2004:621). 1990 yılında yeniden İran’a dönüşü ile sanatsal üretimi bir katalizör olarak ortaya çıkmış ve aynı zamanda yaşanan deneyimlerden de haberdar olmuştur. Neshat, İran’a dönüşünü yaşadığı en çok edici deneyimlerden biri olarak tanımlamaktadır. Onun İran kültüründen hatırladıkları ile tanık oldukları arasındaki fark çok büyüktür. Tekrar Amerika’ya döndükten sonra da bu deneyimin etkisinde kalmış ve düzenli olarak İran’a seyahat etmeye başlamıştır (Sheybani, 1999, s. 38). Neshat, bu seyahatleri

sırasında ünlü serilerinden biri olan “Woman of Allah -Allah’ın Kadınları”nı çıkarır. Ona göre bu seyahatler İran’ın dönüşümünü keşfetmenin ve kişisel olarak anlamının bir yoludur (Ehya, 2012, s. 38).

Neshat’ın tanınırlığı 1999’da, Galerie Jérôme de Noirmont tarafından üretilen ve yaklaşık 250 figüranın yer aldığı “Turbulent” ve “Rapture” çalışmaları ile başlamış, 48. Venedik Bienali’nin Uluslararası Ödülü’nü kazandığında daha da uluslararası hale gelmiştir. Mayıs 1999’da Chicago Sanat Enstitüsü’nde dünya çapındaki öncü prömiyeri. “Rapture” ile Neshat, estetik, şiirsel ve duygusal bir çok yaratmak amacıyla ilk kez saf fotoğrafçılık yapmayı denemiştir. Sonrasında hazırladığı bir video ve fotoğraf parçası olan “Games of Desire”ı sergilemiştir. Laos’ta geçen film, cinsel içerikli sözlerle türküler söyleyen küçük bir grup yaşlı insanı merkezine almaktadır (Michalarou, 2022, s. 1). 2009’da Shahrnush Parsipur’un aynı adlı romanından uyarlanan ilk yönetmenlik denemesi “Women Without Men-Kadınsız Erkek” ile 66. Venedik Film Festivali’nde en iyi yönetmen dalında Gümüş Aslan kazanan sanatçının portre çekimlerinin doğrudan ve yakın çekimler olduğu görülmektedir.

Shirin Neshat’ın “I Will Greet the Sun Again - Güneşi Yeniden Karşılacağım” sergisindeki, eski ile yeni çalışmalarından İran’a dair tutkulu ilişkisini tekrardan dolaşıma soktuğu anlaşılmaktadır. Söz konusu deneyim sanatçının; geçmiş, bugün, gelecek, sürgünde yaşama deneyimi ve devriminin getirdiklerinin sanatçı özelinden sunumunu içermektedir. İran’da İslam Devrimi öncesi ve sonrası dönemde gerçekleşen olaylar, toplumsal cinsiyet, siyasi sınırlar ve aidiyetlik gibi evrensel konularla birlikte edebiyatı da kapsamaktadır. Sanatçının yapıtlarını İran’da meydana gelen olaylardan ve daha sonrasında Arap dünyasında gelişen dönüşümlerden hareketle kendi geçmişindeki kırılmalarla birleştirdiği gözlenmektedir. Çalışmalarından, bu süreçte kendisi de dahil olmak üzere olaylara tanıklık eden insanları bir araya getirdiği, temsili olarak kadın ve erkeğe yüklediği anlamlarda sembolik dünyalar inşa ettiği anlaşılmaktadır. Kültür, siyaset ve dünyalar arasında öteki olarak yerinden edilmek ve dışarda olmak sorunu sanatçının çalışmaları boyunca belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Women of Allah- Allah’ın Kadınları Serisi

Shirin Neshat’ın eğitim için gittiği dönemden bugüne kadar Amerika’da yaşamasına rağmen bütün yapıtlarının ucu bir şekilde İran’a bağlanmaktadır. 1993 ve 1997 yılları arasında “Women of Allah- Allah’ın Kadınları” adlı çığır açan bir dizi siyah beyaz fotoğraf ortaya çıkartmıştır. Sanatçı, baskı, boyun eğme, direniş ve saldırganlık gibi olgular ile çelişkili fikirleri bünyesinde barındıran fotoğraflarla birlikte bunların enerji ve dinginlik ifadelerini savunmak içinde özel bir ikonografi kullanmıştır. Neshat’ın İran’a yaptığı ziyaretten sonra kadın deneyimini tasvir etmek için kendi bedenini yerleştirdiği “Women of Allah- Allah’ın Kadınları” fotoğrafları aslında temsil ettiği Müslüman kadınların deneyimini hiç yaşamadığı için bir nevi onun hayal gücünün tasvirleridir. (Görsel 1).

Serisinde yer alan fotoğraflarda, İran İslam Devrimi boyunca karşılaşılan şiddetle ilişkili olarak Müslüman kadınların ve kadın bedeninin rolü sorgulanmaktadır. Kadınları daha önceleri İslami sanat eserlerinde nadiren konu olarak ortaya çıkmasından dolayı Neshat’ın “Women of Allah- Allah’ın Kadınları” serisindeki görüntüler, 1990’ların sonunda ilk kadınlık ve şiddeti yan yana getirerek ortaya çıkartılmasından dolayı sanat dünyasını, özellikle de Amerikalı

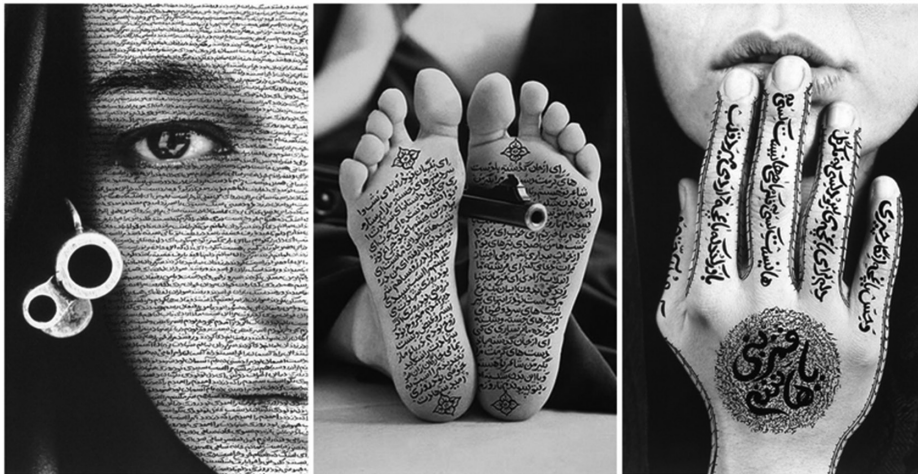

Görsel 1.
Shirin Neshat, "Women of Allah-Allah'ın Kadınları" fotoğraf serisinden, *Asi Sessizlik (Rebellious Silence)*, 1994 (Gheysari, 2019).

izleyicileri hayrete düşürmüştür (Darznik, 2010 ,s. 108). 1993 ve 1997 yılları arasında çekilen serideki fotoğraflarda, çarşaf giymiş kadınlar arasında konunun öznelinden biri olarak Neshat'da yer almaktadır. Sanatçı fotoğraflardaki yazılarda çoğu zaman şehitliğe ve savaşa aç, dini inançlarından beslenen kadınlardan bahseder. İlginç bir şekilde, bu ara metinlerin hiçbiri Batılı bir izleyici için tercüme edilmez, açıklanmaz ya da başka şekilde anlatılmaz (Young, 2012, s. 1).

"Women of Allah-Allah'ın Kadınları" fotoğraf serisinde Neshat'ın İran'daki kadınların hayatına hem içeriden hem de dışarıdan bakarken onların içerisinde bulunduğu durumu kendisi ve sanatı için nasıl bir ilham kaynağına dönüştürdüğü görülmektedir. Bu kesişen ve çoğu zaman çelişkili bakış açıları, fotoğraf üzerinde yazının kullanılması ve bu sözlerin metaforik anlamları ile bütünleşmesi, sunum gücünün etkisinin gerçekliğini değerlendirerek başka bakış açılarını da geliştirdiğini anlatmaktadır. Bu seri aynı zamanda İran'ın geleneklerine, diline, dinî törenine, hat sanatına ve tasarımına mevcut yeni gerçeklik üzerinden bakmaktadır. Fotoğraflarda kullanılan Arap harfleri İslam'ı sembolize etmektedir. "Women of Allah-Allah'ın Kadınları"nda temsil edilen kadın İranlı Müslüman kadın kimliğine de karakteristik anlamlar yüklemektedir. Kadının vücudunun görünen kısımları (el, yüz ve ayak) yaşam içerisindeki kısıtlanmış alanlara benzemektedir (Görsel 2). Gösterilmesine izin verilmiş bölgeler Allah'ın otoritesi altında şekillenir. Kadın burada kendi iradesiyle değil Tanrı'nın buyurduğu yönde hareket etmek zorundadır. Arap harfleriyle oluşturulan tümce-lerin ellerde, yüzlerde, ayaklarda yer alması sosyal yaşamda yine aynı harflerle yazılmış olan dini hukukun kadın öznelerinin nasıl davranacağını belirlemesinin simgesel anlatımı olarak kabul edilebilir. Fotoğraflarda Shirin Neshat'ın kendisinin ve diğer modellerin bakışlarında teslimiyet okunur (Rahileh, 2015, s. 62).

Neshat'ın işlerine bakıldığında edebiyat- şiir olmazsa olmazdır. Edebiyatın yaşam ve varoluşsal meseleler hakkında onun sanatı için önemli bir noktada durduğu ve beynine kazındığı görülmektedir. Shirin Neshat fotoğraflarındaki figürlere yazının dahil olması rastgele ya da derdini yeterince anlatamadığı veya desteklemek için seçtiği değil edebiyatın tarihsel olarak siyasi baskıya karşı mücadelede önemli bir rol oynamasından kaynaklandığı için kullanıldığını söylemek mümkündür. İran tarihinden ve kadın yazarlardan, özellikle de şairlerden esinlenmesinin altında yatan şey, Neshat'ın dünyayla kurduğu ilişkinin uyumlu birlikteliğini sunma çabasıdır. Bu nedenle çalışmalarındaki şiir kullanımı yapıtlarına bağlam ve anlam katmanları sağlamaktadır. Her dönem, şiir ve roman/kurgu, insanların sansürü aşabilecek şekilde kendilerini ifade edebilmelerinin üstün yöntemlerinden biri olmuştur. Sanatçı çalışmalarının bir parçası olan şiirde; cinsellik, birey olabilme ve çarşaf/örtü ile görünmez olan kadınların gerçek ve sembolik sesi olarak ortaya çıkarma arzusunun yattığı anlaşılmaktadır. Onun içten içe sorduğu asıl soru geçmişte olduğu gibi bugünde

Görsel 2.
Shirin Neshat, "Women of Allah-Allah'ın Kadınları" fotoğraf serisinden, *İsimsiz (Untitled)*, 1996 (Michalarou, 2022).

kadın olma deneyiminin ne olduğu üzerine kuruludur. Aslında bu amacın bir kısmının İran'ın uzun, karanlık diktatörlük ve sansür tarihiyle de ilgisi olduğu öne sürülebilir. Bu bağlamda da Neshat'ın yapıtları aracılığı ile iletişim kurduğu Forough Farrokhzad (1935–1967) yirminci yüzyıl İran edebiyatındaki diğer seslerden oldukça farklı bir sestir. Yalnızca şair olarak değil, aynı zamanda bir film yapımcısı, ressam ve aktris olarak da başarılı olan çok yönlü bu sanatçı, geniş bir yelpazede İranlı sanatçılara nesiller boyu ilham vermiştir. Farrokhzad'ın aynı anda hem politik hem de şiirsel, özel ve evrensel olan eseri, toplumsal cinsiyet, inanç, sosyal adalet ve insan hakları konularını araştıran bir dizi çağdaş İranlı Amerikalı kadın için hayati bir koordinatör haline gelmiştir (Darznik, 2010, s. 104). Farrokhzad şiiri köktendir ve bu cesur kadının yüksek sesle söylediğini ondan önce başka hiç kimse, kadınların duygusal ve cinsel arzuları konusunda bu kadar özgürce konuşmaya cesaret edememiştir. Shirin Neshat çalışmalarında, Forough Farrokhzad'ın fotoğrafları için seçtiği dizelerinin yoğun duygular uyandırdığı, sözel ve görsel arasındaki ilişkiye başka bakış açıları getirdiği gözlenmektedir. Yapıtlarında kullanılan sözcükler fotoğraflarının tamamlayıcısı niteliğinde olmakla birlikte biri olmadan diğeri yarım kalacakmış gibi bir izlenim yaratmaktadır. Bütün baskılanmış toplumlarda olduğu gibi örtünün arkasındaki insanın hayatını yaşamış kadınların sözleri de çok derinden gelen sessiz bir çığlık niteliğindedir. Sanatçının çalışmalarında görüntü izleyiciyi bedene, çarşafa ve metne odaklanmaya yöneltebilir. İronik olarak, örtü gizlenmiş kadın bedenine dikkat çekmektedir (Görsel 3).

“Women of Allah-Allah'ın Kadınları,” fotoğraf serisinin bütününe bakıldığında çoğunun şehadet veya şehadet kavramıyla ilgili oldukları gözlenmektedir. Neshat, bu diziyi “şehitlik” kavramı gibi İslam devriminin çeşitli felsefi ve ideolojik yönlerini araştırmak için yapmıştır (Khakbaz, 2015, s. 33). Kadınlık ve şiddet arasında garip bir yakınlık vardır ve şehit ya da şehadet siyaset ve ölümün kesiştiği noktada durur (Sheybani, 1999, s. 207). Neshat'a “Women of Allah- Allah'ın Kadınları” adlı seride neden fotoğrafı seçtin sorunu soran Danto'nun aldığı cevap şu şekilde olmuştur; “Seçmiş olduğu konuma göre en iyi araç fotoğraftır. O çağdaş İslam'ın ideolojik ve felsefi düşüncesini ve bu düşüncenin nasıl ülkesini değiştirdiği üzerine odaklanıp onu anlamaya çalışır. “Konunun ne kadar komplike ve geniş kapsamlı olduğunun farkındaydım bu nedenden dolayı daha spesifik bir konuya odaklanıp şehitlik kavramını ele aldım. Bu kavram İran-İrak savaş esnasında İslami hükümetlerin önemli amacıydı. Bu kavram kader, fedakârlık, maddi dünyayı reddetme ve sonucunda ölümden sonra hayatı desteklemektedir”. Sanatçı bu ideolojide tinsellik, politika ve şiddetin birbiriyle bağlantısını ayrılmayan ilişkilerini incelemektedir (Danto, 2000, s. 1).

Shirin Neshat yapıtlardaki yazı kullanımı Ortadoğu ve Hint kültürlerindeki dövme geleneğine de bir gönderme olarak değerlendirilebilir. Sanatçının fotoğraf serilerinin çoğunun karşısında hissedilen şey, izleyicinin sembolize edilen dili anlamasından ziyade yapıtın bağlamı üzerinden, okunaksız karakterler ve semboller olarak görünebilecek kaligrafik etkinin yarattığı ortama hazırlama üzerine kurulu olduğu söylenebilir. İzleyici Farsça (Farsça) okuyamasa da figürlerin vücutlarına yerleştirilen işaretler, soyut dövmeler, kına kullanılarak oluşturulan imgeler, hiyeroglif veya çivi yazısı gibi eski bir sembolik dil olarak da algılanabilir.

Neshat'ın “Women of Allah- Allah'ın Kadınları” fotoğraf serisi dolaşıma çıktığı günden beri, izleyicileri birçok anlam katmanını ortaya çıkarmaya teşvik eden gerçeklikten aldığı için güncelliğini ve etkisini yitirmeyen örneklerdir. Bu seri içerisinde yer alan

Görsel 3.

Shirin Neshat. “Women of Allah-Allah'ın Kadınları” fotoğraf serisinden, *Devrim Muhafızları (Guardians of Revolution)*, 1994 (Phillips, 2019).

fotoğrafların izleyicinin; kamusal, özel, din, savaş, şiir, cinsiyet rolleri, devrim ve göçebelik olguları hakkındaki fikirlerini tekrar tekrar değerlendirmeye ve yeniden gözden geçirmeye yönlendirdiğini ifade etmek hiç de yanlış olmayacaktır. Gelecek zamanda da anlam bütünlüğünü ve güncelliğini koruması muhtemel yapıtların mevcut konuya/duruma aynı etkide bir bakış açısı sunacağı ön görülebilir. İrdelenen olay ve kadın olgusu evrensel, zamanın ötesinde ve üstündedir. Bu nedenle söz konusu seri sadece İran'ı ve oradaki kadınları referans olarak göstermemekte aynı zamanda tüm dünyada yaşama devam eden ve edecek olan Müslüman kadınların konumunu, cinsiyetini ve bedenini plastik anlatım üzerinden sembolize edilmektedir. Bu noktada Shirin Neshat, fotoğraflarında bedenleri Müslüman olan öteki üzerinden örterek, yazı ile maskeleyerek/süsleyerek, izleyicinin durduğu yeri sorgulamakta ve bakışı bu görüntülerin üzerine yerleştirildiği ‘kültürel ekrana’ yansıtma için kendi üzerinden çevirmeye çalışmaktadır.

Turbulent, Rapture ve Fervor Üçlemesi

Shirin Neshat'ın çalışmalarının pek çoğu daha geleneksel uzun metrajlı filmlerinden oluşsa da bunların yanı sıra çift kanallı kısa video enstalasyonları da bulunmaktadır. Çift ekranda eş zamanlı sunulan yapıtları genellikle izleme deneyimi açısından hareketli görüntüleriyle izleyicinin pasif izleyiciler olduğu fikrinden uzaklaştırma eğilimindedir. 1998-2000 yılları arasında yaptığı video çalışmaları Turbulent, Rapture ve Fervor Neshat'ın dikkat çekici bu teknikte sunulan bir üçlü serisidir. “Women of Allah” serisi ile Neshat, cinsiyetin geleneksel olarak bastırılmasına karşı duyduğu öfkesini ve bu öfkeli ifade etme isteğini ortaya koyarken, bu video serisi ile devam eden bir dönüşümün varlığını göstermektedir. (MacDonald, 2004, s. 625). Neshat için bu videolardaki ana meselenin, Müslüman toplumdaki ve özellikle İran toplumundaki tüm toplumsal katmanların içerisinde varlık bulan kadın-erkek ayrımına gönderme yapmak olduğu anlaşılmaktadır.

Görsel 4.

Shirin Neshat, *Turbulent (Türbülans)*, İki Kanallı Video Yerleşirmesi, 1998 (Ria, 2017).

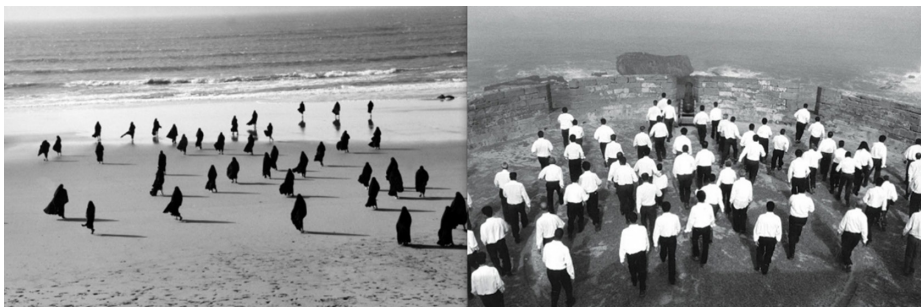
Siyah beyaz kısa film şeklinde çekilmiş olan Turbulent karşılıklı iki duvarda yansıtılarak izleyiciye sunulmaktadır (Görsel 4). Sunumun şeklinden ötürü iki ekranı aynı anda izlemek imkânsızdır ve izleyiciyi konumunu belirlemeye ya da konum almaya zorlar. İki ekranlı enstalasyonlar heykelsi bir hal alırken izleyiciler, çalışmanın bir katılımcısı haline gelerek fiziksel ve duygusal olarak iki taraf arasında sıkışıp kalırlar ve her iki görüntüyü aynı anda göremedikleri için hangi tarafa dönüp hangi tarafı kaçıracaklarına karar vermeleri gerekir ve bunu yaparken de bir bakıma derginin editörleri olurlar. Duygusal ve fiziksel olarak taraf tutmaya zorlanırken izleyici ve eser arasında yeni bir ilişki kurulur (MacDonald, 2004, s. 631). Bu çalışma izleyiciyi işe dâhil etmek için yeni yollar geliştirme üzerine kurulu olan sezgisellik hissinin genişletilmiş ve sürükleyici bir hale sokulmuş yaratımlardandır. Çalışma izlenirken sadece beden dili ile değil, aynı zamanda odak noktası vasıtasıyla da seçim yapılır. Turbulent 'te müzik dinlerken dikkatin erkeğe ya da kadına verilmesi izleyiciyi şüpheli bir duruma sokar ve onu cinsiyetle ilgili kendi kişisel önyargılarını düşündürmeye zorlar. Yapıt, kadınların yanında yer almak istetirken erkeklere sırtını dönme eğilimi gerçekleştirir. Kadın herkese açık bir ortamda şarkı okurken aslında değişime isteğini ifa eder. Turbulent sadece İran'daki kadın şarkıcı yasağı veya kadının çarşafa girmesine dikkat çekmek için değil, aynı zamanda bir metafor üzerinden dünyanın her yerinde kadın ve erkeğin hayat içerisinde birbirinden nasıl uzaklaştığını da göstermektedir. Uzaklaştırma ve ötekileştirme ile birlikte metalaştırma da işin içine girmektedir (Rahileh, 2015, s. 67).

Neshat'ın "Rapture" isimli yapıtı da iki karşı duvara yerleşmiş perde üzerinden sunulan 13 dakikalık bir videodur (Smith 2010, s. 1) Fas'ın Essaouira şehrindeki kalede çekilen Rapture, kadınları ve erkekleri iç ve dış mekânlardaki hareketleriyle anlatmaktadır (Görsel 5-6). Kalede yerleşen erkek grup ile doğada olan kadınlar grubunun soyut diyalogunu yakalamak için izleyicinin dikkati bir

perdeden diğerine çekilmektedir (Rahileh, 2015, s. 68). Görüntülerin birinde kadınların tecrit edilmiş mahrem dünyası sunulurken, diğerinde erkeklerin renkli dünyası sergilenmektedir. Neshat, erkeklerle kadınları bu şekilde ayırarak gerçekte İran'da olması mümkün olmayan şeyin görülmesine olanak vermektedir. Aynı zamanda her iki ekran sunumdaki karakterler birbirlerine cevap verir gibidir (Heartney, 2008, s. 246).

İslam'daki cinsiyet meselesine doğa ve kültür üzerinden bakış açısı alegorik anlatı biçiminde sunulmaktadır. Göçmen ve yabancı olarak birçok kimliği olan İranlı sanatçı yapıtında kimlik arayışını sunar. "Senin kim olduğun ve hangi ülkeden gelmiş olduğundan daha çok senden evvel o ülkeye kimin gelmiş olmasıyla alakalıdır bütün mesele" (Çarmıklı, 2013, s. 1). Shirin Neshat'ın bu filmde kadın ve erkeği iki karşı karakter olarak kullanmaktan ziyade iki cinsiyetin doğa ve kültür ile ilişkilerinin farklarını ortaya koymaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Üçlü serinin sonuncusu olan ve 2000 yılında tamamlan "Fervor" ise on dakikalık bir video ile izleyiciye sunulmaktadır. Bu işinde sanatçı İran'ın toplumsal yapısı içindeki erkek ve kadın olma olgularını karşılaştırmaktadır. Fervor'un konusu, tercih edilen görüntüler ve hikâye baştan çıkarma ve cinsellik temalarına odaklanmaktadır (Görsel 7). Bu yaklaşım biçimi İslamiyet kuralları çerçevesinde erkek ve kadın arasında yasaktır. Bu yasak sadece İran'ın sosyal ve seksüel normları bağlamında tam anlamı ile anlaşılabilen, duygu ve seksüel hava yüklü kaçamak bakış alışverişini ve arzuyu yükseltmektedir (Altunel, 2008, s. 168). Neshat, Fervor'da görüntüleri yan yana koyma kararına başlangıçta karar vermediğini, daha sonra ve sadece tesadüfen kurgu yaparken karar verildiğini söylemektedir. Aynada olduğu gibi çift taraflı yanıtsızlıkta etkisini deneyen Neshat, filmlerin hem Turbulentte hem de Rapture'daki ilerleyişine bakıldığında, burada erkekler ve kadınlar farklı yönere gitmektedirler (MacDonald, 2004, s. 637).

Görsel 5.

Shirin Neshat, *Rapture (Kendinden Geçme)*, İki Kanallı Video Yerleşirmesi, 1999 (Public, 2017).

Görsel 6.

Shirin Neshat, Rapture (Kendinden Geçme), İki Kanallı Video Yerleştirilmesi, 1999 (Hegert, 2015).

Bir üçleme çalışması olan “Turbulent,” “Rapture” ve “Fervor”un tekrar sunumları aradan ne kadar zaman geçerse geçsin edinilen tecrübelerin, sürgün hayat yaşayan bir İranlı kadının gözünden içerden ve dışardan bakılarak özgün bir biçimde kullanıldığını ve gündemdeki yerini hala koruduğu gözler önüne sermektedir. Sürgün olarak yaşayan Neshat’ın gösterdiği ana vatani, aslında hayal gücü ve anılardan oluşan ülke olarak kadın ve erkeğin üstlendikleri roller üzerinden sunulmuştur. Bu durumu Neshat şöyle ifade etmektedir; “Ben gelenek ve moderniteyi yan yana koymak istiyorum ve bu arada beni ilgilendiren felsefi konularda ortaya çıkıyor. İnsanoğlunun özgürlük isteği, şartlandırmalardan uzak, sosyal, kültürel ve siyasi konularla beraber kendimizi sosyal kodlamaların içinde nasıl kapatıldığımızı fark etmemizdir” (Heartney, 2008, s. 239). Müslüman coğrafyalarda yaşayan kadınları cinsiyet ile ilgili toplumsal, siyasal ve psikolojik boyutlarıyla sergileyen sanatçı kadının örtünmesini benimsemese de Shirin Neshat’ın bu üç video çalışmasında siyasal İslam’ı ne ölçüde sorguladığını kesin olarak kestirmek kolay değildir (Yılmaz, 2010, s. 1). Neshat, “Fervor” çalışmasında “Turbulent” ve “Rapture”den daha belirgin bir şekilde kadın ve erkek ilişkilerinde İslam’ın rolünün altını çizmektedir. “İran’da dini hiçbir şeyden ayıramazsınız. Din her şeyi tanımlamaktadır. Her şeyi din kontrol ederken; mekânı tanımlar, kadın ve erkeğin ilişkisini ve cinselliğin doğasını belirtir, insanın davranışlarındaki değişimleri ve başka ırklara göre nasıl düşünceleri bile belirten yine dindir” (Heartney, 2008, s. 239).

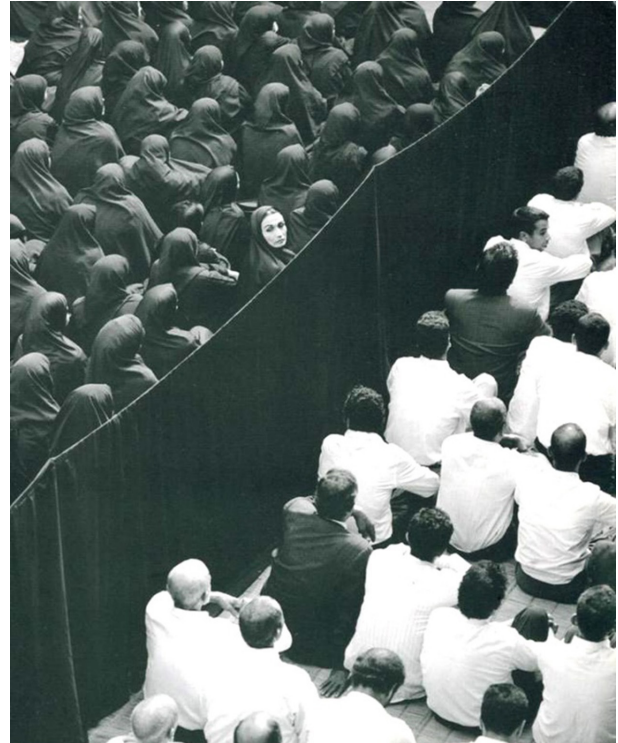
Bu ikili sunum biçimi sonrasında sanatçının işlerinin diğer birçok sanatçının öykündüğü bir anlatı haline dönüştüğü görülmektedir. Söz konusu çalışmalar ile ilgili olarak, cinsiyetin kadın ve erkek üzerinden keşfinin yanı sıra pek çok şeyin farklı açımları olabilecek anlam katmanları üzerinden okunabileceğini söylemek mümkündür. “Allah’ın Kadınları-Women of Allah” fotoğraflarında kullanılan figür sadece kadın olduğu için şehvetli olurken aynı zamanda aynı kadın figürü silah tutarak farklı anlam örgüsünü de beraberinde getirmektedir. “Rapture” ve “Turbulent” çalışmalarında cinsiyet kullanımı sadece eril ve dişil olmak ile ilgilidir. “Rapture”de ayrıca doğaya karşı uygarlık ve uyumluluğa karşı isyan gibi karşıt temaların da işlendiği görülmektedir. Sanatçı kavramlar üzerinden denemeler yaparken, iş sinema dilinin oluşturduğu yapıyı yıkmak ve çift kanallı form aracılığıyla çoklu bakış açıları sunmakla ilgili hale gelir. Burada sanatçı kendi kültürüne dayanan kavramlarını ve anlatımını sürdürürken, izleyicilerle iletişim kurmanın yeni yollarını denemeye devam etmesi izleyici deneyimi için hem görsel hem de kavramsal olarak her zaman bir paradoksal veya ikilik kavramı taşımaktadır. Bu seriyi bakıldığında sanatçının devam eden bir dönüşüme ve cinsiyetin geleneksel olarak bastırılmasına karşı duyulan öfke ve bu öfkeyi ifade etme isteğini ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca ikili ekran yerleştirmelerinden göç eden olarak kendisinin kimliği takıntılı hale getirilirken miras ve özlem arasında bölünmüş bir kadın ve sanatçı pozisyonuna işaret edilen durum ortaya konulmaktadır.

The Book of Kings-Kralların Kitabı ve The Home of Eyes-Gözlerimin Evi Serileri

Shirin Neshat’ın, 2012 yılında açılan “The Book of Kings-Kralların Kitabı” isimli sergisi, iki galeriye asılmış, eşleştirilmemiş ve siyah çerçeveler içinde çerçevelenmiş toplam 56 siyah beyaz fotoğraftan oluşmaktadır (Görsel 8). Sanatçı bu serisiyle kadınların ve erkeklerin toplumdaki konumuna ve rolüne dair yeni bir bakış açısı getirmektedir. Seri Neshat’ın Yeşil Hareket’in (2009) ve Arap Baharı’nın (2010–2011) siyasi olaylarına tepkisi olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada Neshat’ın, “Women of Allah” serisi için ilk kez kullandığı fotoğraf anlatımına geri döndüğü gözlenmektedir.

Sanatçının bu çalışması kültürel mirasını ve İranlı kimliğini yeniden ele alması nedeni ile önceki eserlerinden ayrılmaktadır. “The

Görsel 7.

Shirin Neshat, Fervor (Şevk), 1999 (Hegert, 2015).

Görsel 8.

Shirin Neshat, "The Book of Kings- Kralların Kitabı" fotoğraf serisi, 2012 (Artsobserver, 2012).

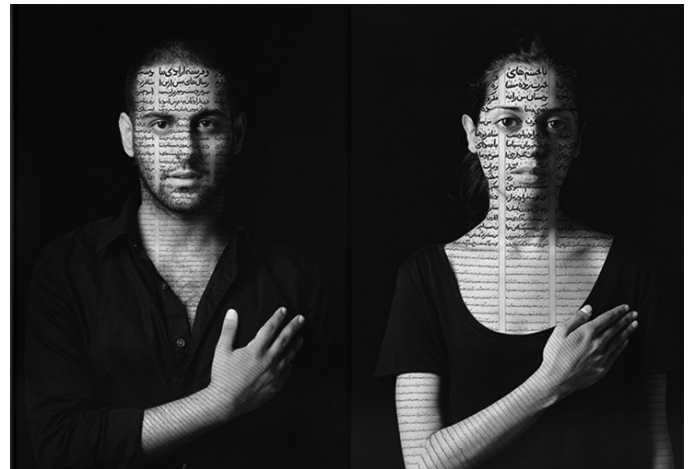
"Book of Kings" fotoğraflarında hikâyelerin görsel temsilini, diğer resimlerde yer alan metinle karşılaştırmalı olarak sağladığı görülmektedir (Görsel 9). Shirin Neshat, yapıtlarındaki bakışlar, yazılı metinler ve beden dili aracılığıyla kültürel mirasını ve İranlı kimliğini yeniden ele almasından dolayı önceki üçlemenden ve diğer yapıtlarından ayrıldığı anlaşılmaktadır. Daha farklı bir bakış açısı ile ifade edilirse Neshat'ın kavram daracığı bu seride küresel etiğe de vurgu yapmaktadır denilebilir. Burada kadın ve erkek imgelelerinin cinsiyet üzerinden değil de İran toplumundaki rollerine dair farklı ve gözden geçirilmiş yeni bir bakış açısı yansıttığı çıkarımı yapılabilir.

Shirin Neshat'ın "The Book of Kings- Kralların Kitabı" serisi Arap Baharı isyanlarının yüzlerini yakalamayı amaçlamaktadır. Neshat'ın fotoğrafları adeta birçok Arap ve Orta Doğu ülkesinde adalet ve siyasi özgürlüğün desteklendiğini görmek için kendilerini feda eden faili mechul kitleleri anmak için yaratılmıştır. Bu seride Shirin Neshat'ın fotoğrafları, büyük ölçekli siyah beyaz resimler, elle açıklanmalı şiirli resimler ve Farsça kaligrafide yapılmış hapisane yazılarını içeren resimlerden oluşan üç gruptan oluşmaktadır. Bu üç grup fotoğraf, Arap Baharı isyanlarına katılan kötü adamları, vatanseverleri ve halkı temsil etmektedir. Portreler ciddi görünümülü erkek hem de kadınların vesikalık fotoğraflarını içermektedir (Leijonhufvud, 2021, s. 1).

Neshat'ın İranlı kimliği ve Fars şiirinin yapıtlarına dâhil edilmesi konusundaki araştırmaları, Krallar Kitabı'nda daha büyük bir ölçekte gerçekleşir. Neshat, çalışmasını değişmeceli anlamı "Vatanseverler," "Kitleler" ve "Kötüler" olarak üç bölüme ayırır: İlk iki bölüm her iki cinsiyeti de özne olarak kapsarken, son bölüm sadece erkek figürlerinden oluşmaktadır. Fotoğraf yerleştirmesinin başlığını Firdevsi'nin Shahnameh olarak bilinen 60.000 mısralık tarihi şiir kitabından almıştır. Shahnameh -İngilizcesi "The Book of Kings" ayaklanmaların ve zulme ve adaletsizliğe karşı direnişin tarihi ve efsanevi hikâyeleriyle doludur. Dolayısıyla Şehname, Fars

kimliğinin ve kültürünün oluşumunu tasvir eden sosyal adalet, kolektif ve kişisel bir kimlik arayışıdır (Bokharachi, 2015, s. 6).

Bu seri hakkında Neshat şu ifadeleri kullanmaktadır; "The Book of Kings serim 2009'da inanılmaz bir ayaklanmanın yaşandığı Yeşil Hareket hakkındadır. Gençler demokrasi talebiyle sokağa döküldü. Hükümeti devirmeye çalışmıyorlardı, özgürlük istiyorlardı. Hükümet misilleme yaptı ve protestocuların çoğu işkence gördü, tecavüze uğradı ve öldürüldü. Çalışma, Firdevsi'nin hikâyelerinin eski tarihini İran'ın güncel olaylarıyla ilişkilendirmektedir. Firdevsi'nin çizimlerini çağdaş kötüleri temsil eden deneklerimin bedenlerine getirdim. Protestocuları temsil eden genç deneklerin vücutlarında çağdaş İranlı şairlerin şiir dizeleri vardır" (Copeland, 2021, s. 1). Bu bakış açısıyla olay, olgu, kişi, zaman ve mekân kavramlarından hareketle tarihe bir gönderme yapıldığı ve söz konusu eser ile

Görsel 9.

Shirin Neshat "The Book of Kings- Kralların Kitabı" fotoğraf serisinden, 2012 (Public, 2017).

Görsel 10.

Shirin Neshat, "The Book of Kings- Kralların Kitabı" fotoğraf serisinden, Ibrahim (Masses), 2012 (Philips, 2019).

vurgulanmak istenen noktanın "özünde tarihin tekrar ettiği" belki de "tarihin tekerrürden ibaret olduğu" savı olarak değerlendirilebilir. Tarihi, siyaseti ve şiiri tek bir sergide iç içe geçirmeyi başaran Shirin Neshat, diziyi Arap Baharı fonuna mükemmel bir şekilde yerleştirmiştir.

Neshat'ın "The Home of Eyes- Gözlerimin Evi" (2015) isimli çalışması, farklı etnik kökene sahip Azerbaycan halkının elli beş portresinden oluşmaktadır. Çalışmalardaki figürler yüzleri, boyunları ve elleri yazılarla kaplı bir "ülke portresi"ne işaret etmektedir. Azerbaycan'ın kimliğinin özünde bulunduğu kültürel ve etnik çeşitliliği temsil edebilecek bir dizi portreye odaklanılmıştır (Hegert, 2015, s. 1). Neshat, serisinde yer verdiği figürlerde Vatanseverlik ile örtüştürülebilecek vücut duruşunu kullanmıştır (Görsel 11-12). Farklı milletlerin tarihi ve siyasi olaylarını, insanlarını fotoğraflayarak ve bedenlerini metaforik anlatılarla işleyerek sadece incelemekle kalmadığı aynı zamanda kaydettiği görülmektedir. Savaşın travması, cesaret hikâyeleri ve etnik çeşitlilik, Neshat'ın kimlik temelli kavramsal fotoğraflarında tasvir edilmiştir.

Sanatçının "The Home of Eyes- Gözlerimin Evi" çalışmasında da figürlerin "Women of Allah- Allah'ın Kadınları" ve "The Book of Kings- Kralların Kitabındaki serileri ile benzer biçimde sunulduğu görülmektedir. Gözlerimin Evinde, odaklanılan nokta insan teması ve hikâyelerin paylaşılmasıdır. Burada Neshat'ın münazaracı rolünü sürdürdüğü net biçimde ortadadır. Bu projelerde ev kavramının yoksunluğu üzerinden tartışıldığı anlaşılan güven duygusu çok önemli bir yer tutmaktadır. Kayıt altına alınan figürlerin hikâyesi üzerinden belgelenen sadece kayıt değildir. Burada aynı zamanda altında yatan her şeyin temsiletiğini üzerinde taşıyan bireyler olarak onları dünyayla anlamlı bir şekilde paylaşmak üzerine güven inşa edilmeye çalışıldığı çıkarımına da varmak mümkündür.

Land of Dreams- Rüyalar Ülkesi Sergisi

Shirin Neshat, New Mexico'da çekilen en son çalışması "Land of Dreams"te geleneksel portre tekniklerini kullanmasına rağmen, daha önceki çalışmalarında kendine mesele edindiği kavramsal gerçekçiliği somutlaştırmaktadır. "Land of Dreams" ile onun amacı farklı kültürel perspektiflerden hareketle Amerika'nın bir portresini oluşturmaktır.

Görsel 11-12.

Shirin Neshat, "The Home of My Eyes - Gözlerimin Evi" fotoğraf serisinden, Javid ve Mahira, 2014-2015 (Hegert, 2015).

Görsel 13.

Shirin Neshat, "Land of Dreams Düşler Ülkesi" fotoğraf serisinden kurulum görünümü, 2021 (Tedesco, 2021).

Filmin yanı sıra "Land of Dreams" adlı fotoğraf yerleştirmesi, Neshat'ın çalışma boyunca çektiği yüz on bir (111) New Mexico sakininin fotoğrafını da içermektedir (Görsel 13). Neshat, karakterinin davranışına uygun benzer şekilde, birçok portreye Farsça olarak not aldığı rüyalarını, bacakların isimlerini, tarihlerini ve doğum yerlerini yazarak belgelemiştir. Sanatçının bu serisinde de portrelerdeki kaligrafi kendini yine göstermektedir. Neshat bu yeni fotoğrafların çoğunda, rüyaların fantastik unsurlarını betimleyen, teknik açıdan karmaşık, süslü çizimlere de yer vermiştir. 2019 yılında New Mexico'da oluşturulan "Land of Dreams," farklı kökenlere sahip Amerikalıların görsellerinden oluşan hem kurgusal hem de belgesel niteliğinde çok disiplinli bir projedir. İki kanallı video yerleştirmesindeki ilk film, New Mexico'nun banliyölerini ve kırsal bölgelerini dolaşan ve yerel sakinleri evlerinde fotoğraflayan Simin adlı genç bir İranlı sanat öğrencisini sunmaktadır (Lempesis, 2021, s. 1).

"Land of Dreams," bireyler üzerindeki yıkıcı etkisi aracılığıyla Amerika'nın resmi iyimserlik fantezisinin düşüşünü göstermektedir. Yerinden edilmiş ancak evde mahsur kalmış mülteciler gibi, Amerikalılar da belki rüyaları dışında, zar zor farkında oldukları kayıplardan ayrılmaktadır. Mahremiyet, sınırlar ve bir zamanlar yerine getirilen vaatler artık hükümet, şirketler ve medya tarafından kitlesel röntgencilik ve gözetleme yoluyla rutin olarak ihlal edilmektedir (Zeiger 2021, s. 1).

Çalışma için uzun araştırmalardan sonra 2019'da mekân olarak New Mexico seçilir. Yer seçiminde ana neden manzaranın ve demografik olarak çeşitli kültürel ve ırksal nüfus varlığının İran'ı andırmasıdır. Neshat bu seçimin nedenini şu şekilde ifade etmektedir. "Gerçekten çölün manzaralarıydı. İran ile ABD arasındaki sınırları bir nevi bulanıklaştıran bir manzara arıyorduk. Seyircinin

Görsel 14.

Shirin Neshat, Düşler Ülkesi, Video Fotoğrafi. 2019 (Tedesco, 2021).

hemen bakıp 'Bu Amerika mı? Yoksa bu İran mı?' [Meslektaşlarım ve ben] New Mexico'yu seçtik çünkü harika manzaralara sahipti, ama aynı zamanda birçok yönden İran'a gerçekten benziyordu (Görsel 14). Ayrıca, New Mexico'nun tercih edilme nedenlerinden birinin demografik yapı olduğunu düşünüyorum- Yerli Amerikalılardan büyük bir göçmen nüfusuna kadar orada yaşayan insanların birleşimi. New Mexico'da gerçekten Amerika'nın bir görüntüsünü elde edebilirsiniz" (Ongley, 2021, s. 1).

Copeland (2021:1) Neşhad'a göre bazı yazarların, özellikle de Batılı yazarların, çalışmanın kırılmalığını veya duygusallığını bunlarla birlikte çalışmayla onun kişisel bağlantısını kaçırdığını söylemektedir. Ona göre kendisinin ve ikileminin yansımaları olmayan tek bir çalışma yapmamıştır. Eleştirilenler çalışmayı toplumsal cinsiyet ve siyaset açısından analiz etmişler ancak çoğu zaman kişisel mercek aracılığıyla çerçevelemeyi kaçırmışlardır. Çalışması otobiyografik değildir fakat onun İran, ABD, diğer savunmasız insanlarla ve özellikle göçmenlerle olan ilişkisi hakkında kafasında sonsuz sorular vardır. Soru soran ve cevap vermeyen sanatçılar için sanatın güzelliği budur.

Sonuç

Çağdaş sanatçı Shirin Neshat'ın çalışmalarına bakıldığında İran'daki Yeşil Hareket ve Mısır'daki Arap Baharı da dâhil olmak üzere yaşanan olaylar içerisinde yer alan kadın ve erkeklere ait görüntü ve seslerin bir araya getirilip imgeler aracılığı ile betimlenmiş sembolik dünyalar inşa etmeye çalıştığı açıkça gözlenmektedir. Sanatçının, otuz yıllık çalışmalarından bir seçkinin izleyicisine sunulduğu "I Will Greet the Sun Again- Güneşi Yeniden Karşılacağım" isimli retrospektif sergisi üzerinden Amerika İran diasporasındaki serüveni sonucunda ortaya çıkan sanatsal yapıtların incelendiği araştırmada yapıtlarda birçok katmanı irdelendiği gözlenmektedir. Sanatçı din ve kültürle olan karmaşık ilişkisini, Müslüman kadınların görünüşleri üzerinden ortamlar aracılığı ile aktarırken amacının Batılıların basmakalıp inançlarını yıkmak ya da Müslüman kültürünü haklı çıkarmak olmadığı açıkça gözlenmektedir. Neshat yapıtları ile söz konusu önyargılar yerine, izleyiciyi bu idealize edilmiş yanlış anlamaları aktararak inandıkları ya da toplum tarafından norm olması için şartlandırıldıkları konuları yeniden düşünmeye zorlamaktır.

Neshat yaşadığı hayata bakıldığında ayrıcalıklı sayılabilecek bir sanatçı olarak değerlendirilebilir. Neshat'ın feminist olduğu iddiasına rağmen, onun oryantalize çalışmaları öncelikle İranlı kadın deneyimini baskı, acı ve umutsuz bir direniş girişiminden başka bir şeye indirgemeye hizmet etmiştir. Onun temsilleri İran kültürel farklılıklarını zaman ve mekânda donmuş genel bir klişe Müslümanlık veya Ortadoğululuk fikrine indirgememektedir (Gheysari, 2019, s. 1). Şu an yaşadığı mekân ve hayat ile varlık bulan yapıtları onu ailesinden ve ülkesinden sonsuza dek ayıran İran İslam Devrimin bir ürünüdür. Başka bir ülkede öteki olarak yaşamak onu kültürel temellerini oluşturan İran toplumuyla özel bir etkileşime ve ilişkiye sokmuştur. Yaptığı filmler, video çalışmaları ve fotoğraflar üzerinden verdiği mesajlar oldukça önemli ve ayrıcalıklıdır. Pek çok kişinin sahip olduğu özgürlükten yoksun, yaşam koşulları görece sert bir ülkede doğmak onun için karışık bir nimete dönüşmüştür. Neshat ana vatanında yaşaya bilse dahi kendisi gibi çalışmalarının da sansürleneceğini öngörebilmektedir. Bu durumun sadece mevcut erk yüzünden olmayacaktır elbette. O aynı zamanda farklı kültürel değerlere veya görüşlere farklı bakış atıp belirli bir konuyu çerçevelemek istediğinde de sorun çıkartan olarak etiketlenmektedir. Bu bağlamda Neshat'ın rahat ya da gevezelik yapan işlerle ilgilendiği söylenemez. Sanatçının, otuz yıl önce

yaptığı işlerde olduğu gibi bugünkü işlerinde de keskin bir bıçağı olan, aynı zamanda belirsizliklerle dolu ve birden çok yoruma açık bir denge bulunmaktadır. Doğup büyüdüğü coğrafyaya bakıldığında zekice soyut, yıkıcı, kavramsal sanat eserlerini okuması ve altında yatan mesajları anlatabilmesi de garip bir şekilde ironiktir. Fakat burada onun iki kanallı görüntülerinde olduğu gibi algılayıcının kafasının karışık olduğu da aşikârdır.

Shirin Neshat mesele edindiği konu için tanık olarak tamamen hazır pozisyonda yer almaktadır. Onun meselesi aslında hangi sıklıkla bir başkasıyla tam olarak birlikte bulunduğu üzerinden şekillenmektedir. Bu durumda konularını muazzam bir haysiyet ve saygıyla tasvir etmenin yanı sıra fotoğraflarda aktarılmak istenen alt metin çok belirgindir. Onun çalışmalarına bakıldığında insanların hikâyelerinin önemli olduğu ve bunları paylaşma sürecinin iyileştirici bir deneyim olduğu görülmektedir.

Sanatçı ilk dönem yapıtlarında kendi toplumu olan İran'ın sorunlarını, özellikle de kadınların konumunu araştırırken son dönem yapıtlarında yine kendi kültürü ve kimliği üzerinden Amerika coğrafyasındaki diasporayı ve öteki insana bakış aktarmaktadır. Özellikle bu ikili ilişkide kayıp, anlam ve hafıza hakkında evrensel fikirleri ileten geçmiş ve bugün içinde yaşadığı coğrafyayı yansıtan çalışmalar ortaya çıkarmıştır. Buradan da anlaşılan sanatçının kendini tek bir biçim veya ortamla sınırlamadığıdır. Shirin Neshat'ın çalışmaları sadece plastik etkisi ve görsel alt yapısı üzerine değerlendirilemez. Bu bağlamda Neshat yalnızca analiz etmeyi değil, aynı zamanda insanlar ve topluluklar arasındaki ilişkilerin farklı bağlarını ve katmanlarını gözler önüne sererken aslında daha iyi bir düzeni tasavvur etme ve tasarlama yeteneğine sahip olduğunu çeşitli becerilerini görsel argüman ve araçları çok ustaca kullanarak ortaya koyan bir sanatçı olarak tanımlanabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir- H.N.Y., Tasarım - H.N.Y., S.C.K.; Denetleme - H.N.Y., S.C.K.; Kaynaklar - H.N.Y., S.C.K.; Malzemeler - H.N.Y., S.C.K.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi - H.N.Y., S.C.K.; Analiz ve/veya Yorum - H.N.Y., S.C.K.; Literatür Taraması - H.N.Y., S.C.K.; Yazıyı Yazan - H.N.Y., S.C.K.; Eleştirel İnceleme - H.N.Y., S.C.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - H.N.Y.; Design - H.N.Y., S.C.K.; Supervision - H.N.Y., S.C.K.; Resources - H.N.Y., S.C.K.; Materials - H.N.Y., S.C.K.; Data Collection and/or Processing - H.N.Y., S.C.K.; Analysis and/or Interpretation - H.N.Y., S.C.K.; Literature Search - H.N.Y., S.C.K.; Writing Manuscript - H.N.Y., S.C.K.; Critical Review - H.N.Y., S.C.K.; Other - H.N.Y., S.C.K.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Altunel, L. (2008). *1960'tan Günümüze Muhelif Sanat* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Heykel Anasanat Dalı. Erişim Tarihi: 06.01.2022.

- Artsobserver. (2012). 'Book of Kings': Shirin Neshat's Photographs Depict Iranian and Arab Youth. <http://www.artsobserver.com/2012/01/31/book-of-kings-shirin-neshats-photographs-depict-iranian-and-arab-youth/> (Erişim Tarihi: 08.11.2021)
- Bokharachi, E. (2015). "Displacement, Belonging, Photography: Gender and Iranian Identity in Shirin Neshat's The Women of Allah (1993-7) and The Book of Kings (2012) "by A Thesis Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Master of Arts Approved p:6, (Erişim: 08.11.2021).
- Copeland, C. (2021). *I Will Greet the Sun Again: A Conversation With Shirin Neshat*. <https://glasstire.com/2021/02/27/i-will-greet-the-sun-again-a-conversation-with-shirin-neshat/> February 27, 2021, (Erişim: 08.11.2021).
- Danto A. (2000). "Shirin Neshat", Bomb Fall, <http://bombmagazine.org/article/2332/shirin-neshat>, (Erişim: 08.11.2021).
- Çarmıklı, B. (2013). "Shirin Neshat Dirimart", 24 Mayıs 2013, <http://www.banucarmikli.com/shirin-neshat-dirimart/>, (Erişim Tarihi: 17.02.2022)
- Darznik, J. (2010). Forough goes West. *Journal of Middle East Women's Studies*, 6(1), 103–116. [CrossRef]
- Ehya, S. (2012). Facing up to Shirin Neshat's women of Allah. By A dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in History of Art in the Graduate Division of the University of California. Berkeley Committee in charge: Professor Emerita Anne Middleton Wagner, Chair Professor Darcy Grimaldo Grigsby Professor Minoo Moallem.
- Gheysari, P. A. (2019). Shirin Neshat: Darling of the American Art Scene. <https://priya-assal.medium.com/shirin-neshat-darling-of-the-american-art-scene-7a936709a26f>, Nov. 4, 2019, (Erişim: 08.11.2021).
- Heartney, E. (2008). *Sanat & bugün* (O. Akınhay, Çev.). Agora Kitaplığı.
- Hegert, N. (2015). The Home of My Eyes: An Interview with Shirin Neshat http://www.mutualart.com/OpenArticle/The-Homeof-My-Eyes--An-Interview-withS/F816E4D46DBB868D?utm_source=newsletter_b&utm_medium=email&utm_campaign=nl_artfocus, / MutualArt-Mar 18, 2015, (Erişim: 08.11.2021).
- Khakbaz, M. (2015). *Feminism and identity in the work of contemporary Iranian female artists bachelor of fine Arts (Tehran) exegesis and creative work*. Submitted in fulfilment of the requirements for the degree of Masters of Research (Arts) Creative Industries Faculty Queensland University of Technology Brisbane.
- Leijonhufvud J. (2021). Shirin Neshat's Book of Kings captures the faces of the Arab Spring riots, (Erişim: 08.11.2021).
- Lempesis, D. (2021). PREVIEW: Shirin Neshat-Land of Dreams, <http://www.dreamideamachine.com/?p=76046>, (Erişim: 08.11.2021).
- MacDonald, S. (2004). *Between two worlds: An interview with Shirin Neshat in Feminist Studies No:3, Fall* .
- Michalarou, E. (2022). PHOTO:Shirin Neshat -Our House is On Fire. <http://www.dreamideamachine.com/?p=7290>, (Erişim: 22.02.2022).
- Ongley, H. (2021). "Shirin Neshat's 'Land of Dreams' is an absurdist journey into our subconscious minds" February 2, 2021 <https://www.documentjournal.com/2021/02/shirin-neshats-land-of-dreams-is-an-absurdist-journey-into-our-subconscious-minds/>, (Erişim: 08.11.2021).
- Yasemin Azar, R. (2015). *Çağdaş sanatta Aktivizm Bağlamında Shirin Neshat'ın Yapıtları* (Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı. Erişim Tarihi: 06.01.2022.
- Ria. (2017). *Review of Shirin Neshat's Turbulent (1998)*, <https://medium.com/@lunaria/review-of-shirin-neshats-turbulent-1998-bc320089a2c7> (Erişim Tarihi: 08.11.2021)
- Public Delivery. (2017). <https://publicdelivery.org/shirin-neshat-the-rapture/> (Erişim Tarihi: 08.11.2021)
- Phillips: 20th Century & Contemporary Art Day Sale (November 2019) <https://www.artsy.net/artwork/shirin-neshat-guardians-of-revolution-from-the-women-of-allah-series-3.8-x-95.3-cm>, (Erişim: 08.11.2021).
- Powel, W. (2021). "Artists Should Be Leading Not Following Iranian-American artist Shirin Neshat's advice to the young", <https://medium.com/counterarts/artists-should-be-leading-not-following-2d9e10e3058f>. (Erişim Tarihi: 08.11.2021)
- Sheybani, S. (1999). Women of Allah: A Conversation with Shirin Neshat. Michigan Quarterly Review, No. 38, Vol. 2, spring 1999, <https://quod.lib.umich.edu/cgi/t/text/text-idx?cc=mqr;c=mqr;c=mqrarchive;idno=act2080.0038.207;g=mqr;rgn=main;view=text;xc=1>, (Erişim Tarihi: 08.11.2021).
- Smith, J. A. (2010). "Rapture" by Shirin Neshat Puts Viewers Between Women and Men" <http://www.isthmus.com/isthmus/article.php?article=31625>, December 16, 2010, (Erişim: 08.11.2020).
- Tedesco, M. (2021). *Land of Dreams*, <https://hundredheroines.org/feature/d/land-of-dreams-shirin-neshat/> (Erişim Tarihi: 21.02.2022)
- Yılmaz, H. (2010). "Shirin Neshat", 27 Kasım 2010, <https://haceryilmaz.wordpress.com/2010/11/27/shirin-neshat/>, (Erişim Tarihi: 06.01.2021).
- Young, A. (2012). <https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/global-contemporary-apah/20th-century-apah/a/neshat-rebellious>, (Erişim Tarihi: 08.11.2020).
- Zeiger, L. (2021). "For Our Dyings: Shirin Neshat's Land of Dreams and The Colony", <http://www.dreamideamachine.com/?p=76046> <https://www.riotmaterial.com/shirin-neshat-land-of-dreams/>, (Erişim: 08.11.2021).

Structured Abstract

In this study, Neshat's artistic works, which emerged because of her adventure in the Iran American diaspora, are examined through her retrospective exhibition titled "I Will Greet the Sun Again." In research, Shirin Neshat's works together with in which is named "Women of Allah," "Turbulent," "Rapture," "Fervor," and "Passage" in the exhibition "I Will Greet the Sun Again" as well as "Land of Dreams," "The Book of Kings," "The Home of My Eyes" which comprise photography series and videos named are placed. The article analyses Shirin Neshat's works through the exhibition "I Will Greet the Sun Again" is made gallery experience, the conceptual background information of the exhibited works, and artistic approach and style that should be considered in these narrative forms.

Shirin Neshat's artistic journey started in 1975 when she left Iran at the age of 17 to study at the University of California, Berkeley. The artist decided to stay in America after the Iranian Islamic Revolution (1978–1979) and the Iran–Iraq war (1980–1988), which coincided with periods when she left Iran. She became aware of the experiences upon her return to Iran in 1990 and this situation emerged as a catalyst at the same time on her artistic production. Neshat describes her return to Iran as one of her most shocking experiences. The difference between what she remembers from Iranian culture and what she has witnessed is huge. After returning to America, she was influenced by this experience and began to travel to Iran regularly. During these travels, Neshat brings out one of her famous series, "The Women of Allah." These travels are a way to discover and personally understand Iran's transformation for her. Shirin Neshat is a fully available as a witness for her subject matter. Her issue is shaped by how often she is fully together with another person. In this case, in addition to depicting their subjects with tremendous dignity and respect, the subtext that is intended to be conveyed in the photographs is very evident. Looking at her work, it is seen that people's stories are important and the process of sharing them is a healing experience.

It is understood from Shirin Neshat's old and new works in her exhibition "I Will Greet the Sun Again" that she re-circulated her passionate relationship with Iran. The situation in question includes the artist's presentation of past, present, future, experience of living in exile, and what revolution brought from the artist's perspective. The events that took place in Iran before and after the Islamic Revolution encompass universal issues of gender, political borders and belonging, as well as literature. It is observed that the artist combines her works with the ruptures in her own past, based on the events that took place in Iran and later the transformations that developed in the Arab world. It is understood from her works that she brought together people who witnessed the events, including herself, and built symbolic worlds in the meanings that she attributed to women and men. The problem of being displaced and being outside as the other between culture, politics, and worlds emerges prominently throughout the artist's work.

In her early works, the artist explores the problems of her society in Iran, especially the position of women, while in her recent works, she conveys diaspora and other people's perspectives on American geography through her own culture and identity. Especially in this dual relationship, she produced studies that convey universal ideas about loss, meaning, and memory and reflect the geography she lives in today. It is understood from this that the artist does not limit herself to a single form or medium. Shirin Neshat's works cannot be evaluated only on its plastic effect and visual infrastructure. Neshat revealed not only analyzing but also different contexts and layers of relationships between people and communities. Therefore, she is capable of envisioning and designing a better order and can be described as an artist who demonstrates her skills using visual arguments and tools very deftly.

In this research, which examines the artistic works that emerged because of the adventure in the American Iranian diaspora, it is observed that contemporary artist Shirin Neshat examined many layers with her retrospective exhibition titled "I Will Greet the Sun Again." While the artist conveys her complex relationship with religion and culture through the mediums and through the appearances of Muslim women, it is clearly observed that her aim is not to destroy the stereotypical beliefs of Westerners or to justify Muslim culture. Neshat's works are meant to force the viewer to rethink what they believe or are conditioned to become norm for society by conveying these idealized misunderstandings rather than the prejudices in question.